

Világgazdaságtan

Dokumentumazonosító				
Lecke	Címe	Feldolgozás menete	Feldolgozás	
10. lecke	Törékeny államok	<ol style="list-style-type: none">1) Gondolattérkép2) Videólecke (Innováció és nemzetközi segélyezés) – a fejlődő országok bevezetője3) <u>Olvasó lecke</u>4) Prezentáció – ábrákkal5) További olvasmányok6) Leckezáró feladat megoldása	20-25 perc	

OLVASÓLECKE

Törékeny államok

Tartalom

Fejlődő országokról általában	3
A fejlődő térség elmaradtságának okai	4
A nemzeti sajátosságok szerepe	5
A nemzetközi folyamatok szerepe.....	8
Törékeny államok.....	11
További olvasmányok	15

A lecke felépítése (gondolattérkép)

A fejlődő országok körének pontos meghatározása az egyértelmű „terminológiai probléma” miatt indokolt. A fejlődő országok **heterogenitása** miatt viszont ennek következménye a definíciók sokfélesége és néhol túlzott általánosítása. A következőkben a fejlődő országokat, valamint azokon belül a törékeny államokat részletezzük.

Fejlődő országokról általában

A jövedelem – például az egy főre jutó GNI – szerinti kategorizálás pedig egyre elterjedtebb, bár a jövedelmi szint vizsgálata nem lehet elégséges feltétele a fejlődő országok körének meghatározásához. Ennek oka, hogy egyes magas jövedelmű országok magas jövedelme kizárólag egy-két nagyon fejlett szektornak, nyersanyag-exportnak (elsősorban olaj) köszönhető, ennek ellenére a lakosság képzettsége, egészségügyi színvonala alacsony maradt, valamint az egyes fejlettségi kategóriák közötti határvonal megállapítása önkényes módon történik. Ez a gondolatmenet egyértelműen megtalálható a Világbank meghatározásában, amit pedig az OECD, valamint az Európai Unió is elsődlegesnek tekint saját definíciója megalkotásakor. A Világbank legfrissebb listája szerint – melyet a 2018. évre is használnak – a fejlődő országok az egy főre jutó GNI alapján az alacsony- valamint a közepes jövedelemmel rendelkező országok (1. táblázat), továbbá öt magas jövedelmű ország (Hongkong, Izrael, Kuvait, Szingapúr, az Egyesült Arab Emírségek). Ez utóbbi kitétel alapján egyértelmű, hogy a jövedelmi szint vizsgálata nem lehet elegendő a fejlődő országok meghatározásához. Bár a Világbank nem különíti el az átmeneti (tranzíciós) gazdaságokat, ezek az ENSZ megfogalmazása szerint nem tekinthetők fejlődő országnak, és a későbbi elemzésem során is e szerint járok el. Az átmeneti országok kivételével összesen 123 fejlődő országról beszélhetünk, melyek alacsony, illetve közepes jövedelemmel rendelkeznek.

1. táblázat Fejlődő országok száma az egy főre jutó GNI alapján (darab)

	Alacsony jövedelmű (<1045\$)	Alsó közepes jövedelmű (1046\$–4125\$)	Felső közepes jövedelmű (4126\$–12.745\$)	Összesen
Kelet-Ázsia és csendes-óceáni térség	3	12	9	24
Európa és Közép-Ázsia	1	7	14	22
Latin-Amerika és a karibi térség	1	7	17	25
Közél-Kelet és Észak-Afrika	0	6	7	13
Dél-Ázsia	3	4	1	8
Fekete-Afrika	26	14	7	47
Összesen	34	50	55	139

Forrás: saját szerkesztés a Világbank adatai alapján

A fejlődő országok tág, mára heterogénné vált csoportján belül több, relatíve homogén csoport különíthető el. Így lehet beszélni a tengerparttal nem rendelkező, szárazfölddel körülzárt országokról (land-locked developing countries, LLDC), a kis szigetekről (small island developing states, SIDS), valamint a legkevésbé fejlett országokról. A legkevésbé fejlett országok (least developed countries, LDC) a fejlődő országok legrosszabb helyzetben lévő és legszegényebb országai, ami miatt már-már negyedik világszerte, néha pedig ötödik világszerte is emlegetik őket. A legkevésbé fejlett országok általánosan az alacsony nemzeti jövedelemmel rendelkező országok, viszont az LDC-státusz megítéléséhez az ENSZ bővebb kritériumrendszerrel állapítja meg, amit háromévente felülvizsgálják. 2012 óta az ENSZ az alábbi kritériumok alapján dönt a legkevésbé fejlett országokról:

- alacsony jövedelem, amelyet az elmúlt három év átlagos egy főre jutó GNI alapján határoznak meg (992\$ alatt egyértelműen be-, 1190\$ fölött kikerülnek az országok);
- humán tőke állapota, melyet egy komplex mutató, a HAI (Human Assets Index) segítségével mérnek;
- a gazdasági sebezhetőség foka, melyet a gazdasági sebezhetőség komplex indexével (Economic Vulnerability Index, EVI) számszerűsítnek.

Ezen indikátorok és kritériumok alapján az ENSZ jelenleg érvényben lévő listája 48 legkevésbé fejlett államot tart nyilván. A regionális megoszlásukat tekintve 34 ország Afrikában, 13 állam az ázsiai és a csendes-óceáni térségben, míg egy ország Latin-Amerikában található.

A fejlődő térség elmaradottságának okai

A fejlődő országok elmaradottságához vezető tényezőket országon belüli (mint nemzeti sajátosság) és országon kívüli tényezőkre (nemzetközi folyamatok) lehet osztani (2. táblázat). A belső tényezők között a gazdasági és társadalmi problémák mellett a politikai (intézményi) akadályok is megtalálhatók, míg a külső tényezők között a nemzetközi kereskedelemmel (munkamegosztás), a külföldi közvetlen beruházással és a függőséggel kapcsolatos hátrányok emelhetők ki.

1. táblázat A fejlődő országok elmaradottságához vezető tényezők

Csoportosítás	Tényezők	
Nemzeti sajátosságok	Gazdasági	Kedvezőtlen éghajlati viszonyok, természeti erőforrások hiánya
		Alacsony jövedelem, alacsony tőkefelhalmozás és befektetés Gazdaság duális és dezintegrált szerkezete
		Infrastruktúra kiépítetlensége, intézmények hiánya
		Szűk belső piac
		Importhelyettesítő gazdaságpolitika és monopol struktúra
		Tőke- és technológiahiány
		Elhibázott kormányzati politika

	Társadalmi	Népességrobbanás, urbanizációs problémák (nyomornegyedek) Oktatás, egészségügy, infrastruktúra fejletlensége Kulturális örökség, vallási hagyományok Társadalom dezintegrált szerkezete, társadalmi különbségek
	Politikai	Politikai bizonytalanság Fejletlen intézményi háttér Egypárt-rendszer, diktatúra
Nemzetközi folyamat	Nemzetközi kereskedelem	Gyarmati típusú munkamegosztás Elmaradott áruszerkezet, romló cserarány Import- és exporthévíz
	Külföldi tőke	Közvetlen külföldi beruházás enklávé és duális jellege Eladósodottság
	Függőség	Aszimmetrikus interdependencia Alacsony tárgyalási erő a nemzetközi kapcsolatokban

A nemzeti sajátosságok szerepe

Az elmaradottság belső tényezői közül a gazdasági tényezőkhöz kötődően ki kell emelni a természeti kincsekkel való ellátottságot, illetve az éghajlati viszonyokat. Számos fejlődő ország sivatagos területen fekszik, ezáltal a termelés lehetőségei az éghajlat, valamint a talajminőség miatt korlátozottak. Sok fejlődő ország természeti erőforrásokban szegény, ha mégis megtalálható, akkor nem képesek azt hatékonyan (és fenntartható módon) felhasználni. Azonban nem kizárólag a természeti erőforrások hiánya, hanem azok bősége is a gazdasági fejlődés akadályá lehet. Amellett, hogy többnyire nem hatékony a kitermelés, a természeti kincsekkel való ellátottság sok esetben akár fejlődési csapda is lehet egy országban: ha jól jövedelmező forrásról van szó (mint például az olaj), akkor az ország gazdasági szempontból elkényelmesedhet, és a normális gazdasági tevékenység folytatását nem tartja szükségesnek, ennek következtében exportja sem nem diverzifikálódik, sem nem lesz versenyképes a nemzetközi piacokon. Az afrikai, latin-amerikai, közel-keleti és ázsiai fejlődő országok esetében vizsgálták a természeti erőforrásokkal való ellátottság és a kormányzati bevételek alakulása közötti kapcsolatot. Az afrikai erőforrásokban gazdag országok rosszabbul teljesítettek mind az erőforrásokkal kevésbé jól ellátott, mind az olajban gazdag közel-keleti országokhoz képest. Ennek oka feltételezhetően az intézményi háttér különbségeiben keresendő. Mindebből következően sem a természeti erőforrásokkal való ellátottság, sem pedig annak hiánya nem lehet a fejlődő országok elmaradottságának kizárólagos oka, de mindenképpen lehet erre a faktorra okként tekinteni.

Sok fejlődő országra jellemző, hogy az országban lévő, exportorientált szektor (ami akár FDI-ra is épülhet, de attól független is lehet) a nemzetgazdaság egészétől elzártan működik (enklávé,

sziget), nem támogatva az egész gazdaság fejlődését. Ebből következően ez a „sziget” fejlettebb a többi régiónál, az ebből a szektorból kiszorulók (a hagyományos szektorban, mezőgazdaságban dolgozók) elszegényednek, ugyanis a hagyományos iparágak és termékeik nem versenyképesek.

A fejlődő országok elmaradottságához hozzájárul a szűk belső piac is. Sok terméket ugyanis többnyire a szűk gazdag-, elitréteg tud megvásárolni, hiszen az alacsony egy főre eső jövedelem miatt az országban alacsony a fizetőképes kereslet. Így sok termelő belföldön el sem tudja adni termékét, a külföldön viszont nem versenyképes. Emellett a gazdasági fejlődést ellehetetleníti a vállalatok közötti verseny teljes vagy részleges hiánya, melynek következtében a monopolstruktúra az uralkodó ezekben az országokban. A monopolstruktúra fennmaradását segíti (segítette) elő az, hogy a fejlődő országok többsége Latin-Amerikában, Ázsiában, majd később Afrikában is importhelyettesítő gazdaságpolitikát folytatott, ezáltal a verseny hiánya, valamint a technológiai fejlődés kényszerének elmaradása a gazdasági fejlődés alapjait nem teremtette meg. Továbbá, az importhelyettesítő politika következtében olyan feldolgozóipari egységek jöttek létre, melyek elsősorban az elitréteg igényeinek kielégítésére törekedtek.

Emellett a közlekedési hálózat (út, vasút) nem megfelelő minőségű, akadózik a víz- és energia-szolgáltatás, még ott is, ahol már kiépült, ezzel pedig maga az egészséges élet, illetve – a munka oldaláról nézve – a vállalkozás is akadályokba ütközik. További hátrány, hogy az infrastruktúra fejlesztése elsősorban az enklávészektor igényeinek való megfelelést jelenti, tovább erősítve a dualizmust. Az egészségügyi ellátórendszer, az infrastruktúra hiányosságai, valamint a szegénység következtében a fejlődő országok többségében a ma már megelőzhető és gyógyítható betegségek (mint például malária, tbc) is jelentős áldozatokkal járnak, de az AIDS terjedése is jelentősen rombolja a munkaképes korú népesség egészségi állapotát, amit tetéz a gyógyszerhez való hozzájutás problémája is.

A helyzet megváltoztatása és a gazdasági fejlődés érdekében viszont tőkére, illetve nagyobb arányú megtakarításra lenne szükség. Azonban az egy főre eső jövedelem lassú növekedése következtében alacsony a köz- és a magánszféra megtakarítási szintje, valamint a politikai instabilitás is csökkenti az állami megtakarításokat, így tőkefelhalmozás nem kezdődhet el. Az alacsony egy főre eső jövedelem és a politikai instabilitás nem kizárólagos tényezői az alacsony belső megtakarítási rátának, a külső adósságállomány is negatívan hat annak alakulására, valamint a szociális intézményi háttér kiépítetlensége is befolyásolja (például Kína). Mindezek

következménye egyértelműen a tőkehiány, viszont ennek következtében a modern technológia is hiányzik a fejlődő országokban.

A társadalmi problémák közül a népességrobbanás okoz jelentős gondot, hiszen a rendkívül nagymértékű népességnövekedés következtében számos fiatal nem tud munkához jutni, illetve egyes esetekben munkaerő-hiányról is beszélhetünk, ugyanis képzettségi szintjük alacsony. Amennyiben mégis magasabb képzettségi szinttel rendelkeznek, fennáll a brain drain veszélye, vagyis az, hogy a fejlett országokban keresnek munkát. A relatíve alacsony képzettségi szint mellett az egészségügyi rendszer és a helytelen higiénés szokásaik következtében egészségi állapotuk is korlátozza munkavállalásukat. Mivel a nemzeti jövedelem nem arányosan nő a népességgel, egyes országokban, különösen a legkevésbé fejlett (a fejlődési csapdába került) országokban bővül a szegények, a napi 1-2 dollárnál kevesebből élők köre. Ez pedig a lakosság korösszetétele is jelentős terhet ró az államra: magas a gyermek-, alacsony a munkaképes korúak aránya. Egyes vélemények szerint pedig a politikai instabilitás miatt hadsereg fenntartására van szükség, és a katonai létszám szinten tartása miatt a kormány nem feltétlenül érdekelt a népességnövekedés ütemének csökkentésében, ezáltal (is) kiszorítva a nőket a termelésből.

A modernizációt gátolja az a tény is, hogy a fejlődő országokban élők ragaszkodnak a hagyományaikhoz, és idegenkednek az újdonságoktól. A társadalom szétzilálását erősíti a jelentős mértékű jövedelemegyenlőtlenség az országon belül: egyes társadalmi rétegek nagyon meggazdagodtak (luxuscikket is megvásárolni képes elitréteg), míg mások a nyomorba kerültek (napi 1-2 dollárból tengődők), melynek okai között egyrészt a duális gazdaság, másrészt pedig a politikai rendszer is megemlíthető. Továbbá ezekben az országokban gyakorinak mondható az emberi és állampolgári jogok megsértése, a nők diszkriminálása.

A politikai tényezők közül maga a politikai instabilitás emelhető ki. A legtöbb fejlődő országban a demokratikus politikai berendezkedés hiánya és a többnyire egypárt-rendszer, diktatúra dominanciája a jellemző. A folytonos bizonytalanság, elnyomás következtében ugyanis egyre gyakoribbak a belpolitikai háborúk: a világ legszegényebb egymilliárd fős népességének több mint 70 százaléka vagy a közelmúltban élt át polgárháborút, vagy még napjainkban is fegyveres konfliktusban él. A gyenge állam folyamánként pedig különböző erőszakos módon keresik megélhetésüket az emberek. Ez utóbbira nagyon jó példa Szomália, ahol a – nemzetközi hatásokkal bíró – kalózkodás az 1990-es évek elején romba dőlt szomáli

állam bukására vezethető vissza. A belháborúk pedig negatívan hatnak az ország fejlődésére: egy egy évig tartó polgárháború átlagosan 2,3 százalékkal csökkenti a gazdasági növekedést, csökken a munkaképes korú lakosság száma, az egészségügyi rendszer összeomlása és az emberek migrációja miatt megnő a járványok veszélye, megváltozik a nők helyzete, félbeszakad az oktatás. Továbbá minél nagyobb a belső konfliktus kialakulásának kockázata, annál nagyobb hadsereget kell fenntartani, aminek költségvonzata is van.

A fejlődő országok elmaradottságát magyarázza az intézmények alulfejlettsége is. Az intézményi közgazdaságtan képviselői az elmaradottság okaként a piaci intézmények hiányát, a magas tranzakciós költségeket és a járadékvadászat jelenlétét nevezi meg. Ebből kifolyólag minden ország olyan sajátos fejlődési úttal rendelkezik, amiben a kormányzati politikának, illetve a társadalmi magatartásnak is jelentős szerepe van. Az intézmények szerepe, hatása olyan jelentős, hogy például kimutatták, hogy a természeti tényezőkkel való ellátottság (például kedvező mezőgazdasági adottság) kizárólag az intézményeken keresztül hat a gazdasági fejlődésre, e nélkül nem tudtak kimutatni szignifikáns hatást. Az intézményeknek kiemelt hatást tulajdonítanak az egy főre jutó jövedelem növekedésére.

Valószínűleg a nemzetközi terrorizmus nyilvánvaló jelenléte és a szeptember 11-i amerikai események miatt a vallás egyre inkább a politikai kérdések közé került. Ezzel szinte párhuzamosan ma már a vallás fejlődésben és gazdasági teljesítményben betöltött szerepét is vizsgálják. Már a fejlesztéssel foglalkozó nemzetközi szervezetek is – úgy, mint a Világbank, vagy az IMF – fejlesztéseik során a vallási sajátosságokra is tekintettel vannak. Az elemzések is azt mutatják, hogy ha nem kellő körültekintéssel veszik figyelembe ezeket a jellemzőket, akkor negatívan befolyásolhatja a gazdasági fejlődést. Az iszlám vallás gazdasági teljesítményben betöltött szerepét vizsgálva megállapították, hogy kimutatható az iszlám vallás és a gazdasági növekedés közötti pozitív kapcsolat. Továbbá fenntartható fejlődés csak úgy érhető el, ha minden ember a saját erőforrásaira támaszkodik – azonban ez nemcsak intellektuális és társadalmi forrásokat jelent, hanem spirituálisokat is.

[A nemzetközi folyamatok szerepe](#)

Az elmaradottsághoz hozzájáruló nemzetközi folyamatok a nemzetközi kereskedelem szerepe meghatározó. A fejlődő országok nemzetközi kereskedelemben való részvételét erősen befolyásolta a gyarmati időszak során kialakult ún. gyarmati típusú nemzetközi munkamegosztás, mely során a gyarmattartó országok a gyarmataikról nyersanyagot,

mezőgazdasági termékeket és élelmiszert szereztek be, és a gyarmattartóik ipari termékeinek felvevő piacai lettek. Ehhez erősen kapcsolódik a strukturalista iskola képviselőinek nézete, mely szerint a világgazdaság két részre osztható: a centrumra és a perifériára, ahol a centrum homogén és diverzifikált, míg a periféria heterogén és specializált. A periféria azért heterogén, mert az exportszektora magas, míg a mezőgazdasága alacsony munkatermelékenységgel rendelkezik; illetve az exportszektor néhány primer termék termelésére koncentrál és enklávészerűen működik, valamint meglehetősen kevés (előre- és hátrafelé irányuló) kapcsolata van a gazdaság többi részével. A strukturalisták úgy vélik, hogy a fejlődő országok hátrányos helyzete ennek az elmaradott gazdasági szerkezetnek tudható be, melynek következtében nem tudnak hatékonyan részt venni a nemzetközi munkamegosztásban, és így a világkereskedelem a centrum számára sokkal nagyobb hasznot jelent, mint a periféria számára.

Következésképpen ez a fajta munkamegosztás a gyarmattartó és gyarmatbirodalma között a gyarmatot meglehetősen hátrányosan érintette (a fejlett ország, a „hatalom” kizsákmányolta), és a gyarmat erősen kiszolgáltatottá vált korábbi gyarmattartójának, így függőség alakult ki. A gyarmati kereskedelmi rendszerek eltűnőben vannak: mind a gyarmat és a gyarmattartó, mind pedig a „gyarmattestvérek” közötti kereskedelem csökkent a függetlenné válás után. A fejlődő országok ma már nem kizárólag nyersanyagok exportőrei, viszont a neokolonializmust elfogadók szerint a volt gyarmatok kiszolgáltatottsága megmaradt a nagyobb hatalmak (nemzetközi (pénzügyi) intézmények és szervezetek) irányába, amelyek nem csak a korábbi gyarmattartók köréből kerültek ki.

Összességében a fejlődő országok kiszolgáltatottságát növeli az exportra szánt termékeik elmaradottsága, hiszen a korábbi gyarmatok jellemzően egy-egy (elsősorban mezőgazdasági) termékre szakosodtak. Ebből következően a fejlődő országokat hátrányosan érinti a világpiaci árak változása. A Prebisch-Singer tétel szerint ugyanis hosszú távon romlik a primer termékek cserearánya az ipari termékekkel szemben, következésképpen a déli (azaz fejlődő) országok cserearánya kedvezőtlenebbül alakul az északi (fejlett) országokéhoz képest. Ennek következtében a déli (kevésbé fejlett) országok kereskedelmi helyzete hátrányos: lényegében a szegényebb országokból a gazdagabb országokba áramlik a jövedelem. Bár a 2007-2008-as élelmiszerválság idején az élelmiszer, illetve néhány nyersanyag ára rendkívüli módon megemelkedett, az országoknak mégsem kedvezett ez a folyamat az országon belüli szegények aránya miatt, akik így már az alap élelmiszerekhez is drágábban juthattak hozzá. Ezen túlmenően, a romló cserearány negatívan hat a gazdasági növekedésre, ha olyan termékek

relatív ára csökken, mely exportja kiemelkedő az ország számára, valamint a külkereskedelmi mérleg alakulására is negatív hatással van.

Azonban a botswanai példa azt is mutatja, hogy a nyersanyagok exportja is okozhat gazdasági növekedést, igaz, erre úgy kell tekinteni, mint áttérés az iparra és a szolgáltatásokra, ami pedig a hosszú távú növekedés alapja lehet. A nemzetközi munkamegosztásból viszont nem maradhatnak ki a fejlődő országok, hiszen az országok nagy része kénytelen exportálni és importálni is. Ennek oka, hogy be kell szerezni azokat az ipari termékeket és technológiát, illetve szolgáltatásokat, melyeket maguk nem tudnak előállítani – ezek beszerzési költségeit viszont csak az exportból befolyó jövedelemből tudják fedezni. Mindemellett a duális gazdaság problémája sem választható el ettől a kérdéstől, ugyanis a modern, exportszektor mellett fennmaradt egy gyenge mezőgazdasági szektor is, ebből kifolyólag ezek a rétegek nem élvezhetik a külkereskedelemből nyerhető többlethasznokat.

A belső tényezők között szereplő tőkehiány orvoslására a közvetlen külföldi beruházás sem megoldás, ugyanis néhány ország/régió (Mexikó, Délkelet-Ázsia), illetve természeti kincsekben gazdag ország (mint például Angola) kivételével a külföldi befektetések aránya nagyon alacsony a fejlődő országokban. A tőke nem a leginkább a rászoruló országokba áramlik a magas kockázat, az információhiány, a politikai hitelesség hiánya miatt. Ha mégis megtörténik, akkor többnyire az enkláv és dualitás lesz jellemző: egyrészt a betelepült külföldi cég nem kapcsolódik be az ország gazdasági életébe (szigetként működik), magas importhányaddal dolgozik, csak kihasználja az olcsó munkaerőt, és a gyártott terméket exportálja, ráadásul az esetek többségében profitrepatriálás (profitkivonás az országból) történik. Másrészt az a jellemző, hogy csak az ország egy részén valósulnak meg a külföldi beruházások, az ország ezen része fejlődik, míg az ország többi részén többnyire alacsony színvonalú mezőgazdaságból próbálnak megélni az emberek. Ez pontosan megfigyelhető Kína esetében is: a tengerparton, az ország keleti részében létrehozott különleges gazdasági övezetek nyomán és a beáramló külföldi tőke hatására (is) az ország ezen része sokkal fejlettebb, mint az ország belső, nyugati területe, bár mára a fejlettebb tengerparti sáv szélesedett. Mindezek alapján pedig elfogadható, hogy az enkláv és dualitás egymást erősítik.

A fejlődő országok kedvezőtlen világgazdasági helyzetét a perifériás helyzetük, illetve az aszimmetrikus interdependencia (függőség) tovább rontja, és a fejletlen országokat hátrányosan érinti a fejlett országoktól való kereskedelmi, pénzügyi (eladósodás) és technológiai függőség.

Továbbá a fejlődő országok egyoldalúan a fejlett országoknak, és az azok által generált folyamatoknak vannak kitéve (alárendelt szerepben) a kereskedelmi, pénzügyi, technikai és más gazdasági kapcsolatok területén.

Az elmaradottság, fejletlenség mögött meghúzódó külső és belső tényezők rávilágítanak az országok gazdasági lehetőségeire, valamint gazdasági fejlődésük korlátaira. Ezen tényezők (okok) mérséklése, megoldása egyenként is nehéz feladat, azonban további nehézséget okoz, hogy ezekre a tényezőkre teljes mértékben ráillik az ördögi körök elmélete (circulus vitiosus). Azaz az egyes okok egy másik ok okozatává válnak, ezzel pedig átfogó beavatkozásra lenne szükség. Ezt nevezhetjük fejlődési csapdának is, ahol a konfliktusok, természeti erőforrásokkal való el (nem) látottság, a szárazfölddel körülvettség rossz szomszédokkal, valamint a rossz kormányzás járulnak hozzá a csapda kialakulásához és fennmaradásához. Összességében azt sugallják, hogy a nemzetközi közösség beavatkozása az elmaradott országok számára rendkívüli fontossággal bír. A fejlesztési politika csak abban az esetben lehet sikeres, ha a belső tényezők mellett az elmaradottság külső okainak felszámolására, korrigálására is törekszenek, azaz egy ország fejlődése során a belső (gazdasági és társadalmi) integrálódás mellett fontos a külső (világgazdasági) integrálódás is.

Törékeny államok

Mára egyértelművé vált, hogy a fejlődő országok nem alkotnak homogén csoportot, esetükben az észak-dél megkülönböztetés ma már nem elegendő. A hagyományosan harmadik világgént emlegetett fejlődő országok földrajzi, gazdasági, társadalmi szempontból egyaránt rendkívül különbözőek, mely tényezők mind fejlődésüket, mind a világgazdaságban betöltött szerepüket nagyban meghatározza. E sokféleség kezelése, valamint a nemzetközi fejlesztési együttműködés hatékonysága érdekében indokoltá vált a fejlődő országokon belül bizonyos szempontok, tulajdonságok alapján csoportok, új állam-kategóriák létrehozása.

Egy viszonylag új, a kormányzás minősége, az állami feltételek megléte alapján létrehozott kategória a törékeny államok csoportja is. Napjainkra a fejlődő országok mintegy harmada törékeny, és számuk fokozatosan növekszik. Olyan országok sorolhatók ebbe a csoportba, mint például Szomália, az újonnan létrejött Dél-Szudán vagy Bosznia-Hercegovina és Koszovó. Ezekben országokban az állam nem képes ellátni feladatait, így a rossz kormányzás, a gyenge intézmények, a magas korrupció, polgárháborúk, konfliktusok jellemzőek. Ezen tényezők miatt a törékeny államok egyre nagyobb, mára már globális (biztonsági) kihívást jelentenek, éppen

ezért egyre nagyobb figyelem irányul feléjük, amely például a nemzetközi fejlesztési segélyezésben betöltött szerepükön is észrevehető.

Az elmúlt években számos kutató, donor és nemzetközi intézmény foglalkozott a törékeny országok fogalmának meghatározásával, mely definíciók célja, hogy egyesítsék a törékenységek dimenzióit úgy mint a biztonság, az állam hatékonysága, politikai legitimitás. A létező törékenységek meghatározások közül az OECD által használt definíció az, amely körül a legszélesebb konszenzus alakult ki, illetve amelyet a leggyakrabban idéznek a törékeny államokkal foglalkozó szakirodalomban. Az OECD szerint törékeny államok azok az országok, amelyek nem rendelkeznek az ahhoz szükséges politikai akarattal és/vagy képességgel, hogy biztosítsák a szegénység csökkentéséhez, a fejlődéshez, valamint a népesség biztonságának és emberi jogainak megőrzéséhez szükséges alapvető funkciókat.

A különböző szervezetek, donorok nem csupán a törékeny országok definícióját, hanem sokszor ezen államok körét is azonosítják. A törékeny államok körét számos szervezet, illetve intézmény évről évre meghatározza, ezek közül a legismertebbek a Fund for Peace, a Világbank és az OECD listái.

A Fund for Peace 2005 óta minden évben közzéteszi a törékeny állam indexét (Fragile States Index, FSI), amelynek keretében 178 országot értékelnek, illetve rangsorolnak különböző szempontok szerint. Az FSI olyan társadalmi és gazdasági, valamint politikai és katonai szempontok alapján vizsgálja az országokat, amelyek hozzájárulhatnak egy esetleges konfliktushoz. Összesen tizenkét indikátort vizsgálnak, amelyekhez további almutatók is tartoznak. Az összegyűjtött információk alapján a szervezet rangsorolja az országokat a kapott pontszámok alapján: a kevesebb pont jobb helyezést jelent, míg a több pont rosszabbat.

A Világbank már az 1970-es évek óta rangsorolja az országokat annak érdekében, hogy megállapíthassa, hogy az adott ország jogosult-e kölcsönre. Kifejezetten a konfliktus sújtotta, illetve gyenge kormányzati kapacitással rendelkező országokkal mint törékeny államokkal a 2000-es évek elejétől foglalkozik a szervezet. A Világbank a CPIA (Country Policy and Institutional Assessment) rangsorolását veszi alapul a törékeny államok körének megállapításához, amely szintén többdimenziós minősítési rendszer: négy dimenzió szerint, összesen 16 intézményi és politikai kritérium alapján vizsgálja az országokat. A négy komponens súlyozatlan átlagát véve alakul ki az országok rangsora. 2005-ben a CPIA rangsorát az Ázsiai Fejlesztési Bank (AsDB) és az Afrikai Fejlesztési Bank (AfDB) is átvette annak érdekében, hogy rangsorolni tudja az országokat. Azonban esetükben a Világbanktól eltérő eredmények születnek a rangsort illetően elsősorban azért, mert egyes tényezőket

különbözőképpen magyaráznak. A Világbank szerint törékeny ország az, amelyik harmonizált CPIA pontszáma (a Világbank CPIA pontszámának és a AsDB/AfDB CPIA pontszámának átlaga) 3,2-nél kevesebb vagy az elmúlt három évben ENSZ és/vagy regionális béketeremtő vagy békefenntartó misszió volt az adott országban.

A három szervezet közül az OECD nem rendelkezik saját módszertannal a törékeny államok körének megállapításához. Az elmúlt években a törékeny országokról szóló jelentéseiben felhasznált listákhoz olyan, már létező törékenyállam-listákat használt fel, mint a Brookings Institute, a Carleton University, a Fund for Peace, valamint a Világbank harmonizált listája.

Hagyományosan az államtól elvárható, hogy erős és hatékony intézményeket állítson fel, felügyelje és védje területét, szuverén és legitim hatalmat gyakoroljon saját területén, valamint rendelkezzen azokkal a forrásokkal, amelyekkel biztosítani tudja lakossága jólétét; e feltételeket a hidegháborút követő paradigmaváltás eredményeként bővítették a jó kormányzás¹, az igazságos és méltányos forráselosztás, a szegénységcsökkentés és gazdasági növekedés és fejlődés feltételeivel. A törékeny országok esetében azonban ezek a feltételek részben vagy teljesen hiányoznak, ami miatt legtöbb esetben az alulfejlettség, a nagyfokú szegénység, a politikai bizonytalanság és egyes esetekben az erőszakos konfliktus jellemzi ezeket az országokat. A törékeny országok ezen jellemzői több tekintetben is aggodalomra adhatnak okot, ezért főként az elmúlt két évtizedben előtérbe kerültek, ráadásul ez idő alatt ezen országok köre folyamatosan bővül. A nemzetközi fejlesztési közösség elsősorban az emberi biztonság és állami hatékonyság, valamint az alulfejlettség és politikai bizonytalanság szempontjából közelíti meg a törékeny államokat.

A biztonság szempontjából a törékeny országok a migráció, a szervezett bűnözés, a fertőző betegségek, a környezeti pusztítás, az erőszakos konfliktusok, valamint esetenként a terrorizmus területén jelentenek problémát. Az állam törékenységének biztonsági hatásai három csoportba sorolhatók (François és Sud, 2006). Egyfelől a törékeny országban megjelenő, másodsor a regionális, végül pedig globális hatásként. Hazai hatásként említhető például a lassú gazdasági növekedés vagy a polgárháborúk. A törékenység hatásai tovagyűrűzhetnek a szomszédos országokba is, így az előbbi két tényező mellett például a migránsok vagy a járványok okozhatnak problémát az adott régióban. A globális hatások közül az ezredforduló óta a terrorizmus emelhető ki. E biztonsági tényezők miatt többek között a nemzetközi

¹ A jó kormányzás feltételei: erős és hatékony politikai intézmények és civil társadalom, demokrácia és jogállamiság, elszámoltathatóság és átláthatóság, megfelelő konfliktuskezelés.

fejlesztési együttműködés keretében a donorok is egyre nagyobb figyelmet szentelnek a törékeny államok segélyezésére. Nem sokkal a 2001. szeptember 11-i terrortámadás után például az Amerikai Egyesült Államok segélyezési ügynöksége (USAID) külön stratégiát határozott meg a törékeny országokra vonatkozóan. Az USA a törékeny országok támogatása során a politikai stabilitással, biztonsággal, valamint a reformok végrehajtásával és az intézményi kapacitással kapcsolatos kérdésekre koncentrált. Az Európai Unió is hangsúlyozza, hogy a törékeny országok támogatása kiemelten fontos szerepet játszik nemzetközi fejlesztési politikájában. Az EU az államépítést, az alapvető szolgáltatások kiépítését, valamint az emberi és demokratikus jogok előmozdítását tartja elsődleges céljának ezekben az országokban, amelyhez globális és koordinált megközelítésre van szükség.

További részletek és példák a prezentációban találhatóak!

További olvasmányok

Ajánlott irodalom a leckéhez:

Pontet Julianna – Udvari Beáta (2015): Költségvetés-támogatás a törékeny országokban: anomália vagy paradoxon? *Külgazdaság*, LIX. évf. 88-114. o.

Stewart, F. – Brown, G. (2010): *Fragile States. Overview. No. 3. Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity*

Kiegészítő ismeretekhez cikkek, videók:

Videók:

Fragile State Index: <https://www.youtube.com/watch?v=RZERKfNDAJQ>

Paul Collier: Growth Challenges in Fragile States:
<https://www.youtube.com/watch?v=WtV4VY5aD9s>

Fragile States, Better Security and Management of Natural Resources | Paul Collier | TEDxOxford: <https://www.youtube.com/watch?v=Snal76MWF4s&t=211s>

Why nations fail | James Robinson | TEDxAcademy:
<https://www.youtube.com/watch?v=jsZDIBU36n0>

What Is A Failed State And Is Syria Becoming One?:
<https://www.youtube.com/watch?v=OHt1Q0o6rXo>

Cikkek, tanulmányok:

Az OECD tanulmányai, jelentései, például:

States of Fragility 2016, Understanding Violence: <http://www.oecd.org/dac/states-of-fragility-2016-9789264267213-en.htm>

States of Fragility 2015, Meeting Post-2015 Ambitions: <http://www.oecd.org/dac/states-of-fragility-2015-9789264227699-en.htm>

Fragile States 2014, Domestic Revenue Mobilisation in Fragile States:
<http://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/FSR-2014.pdf>

Fragile States 2013, Resource flows and trends in a shifting world:
<http://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/FragileStates2013.pdf>

További OECD-anyagok: <http://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/cfr-publications.htm>

Hasznos linkek:

<http://fundforpeace.org/fsi/>

<http://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence>

<http://www.worldbank.org/en/topic/fragilityconflictviolence/brief/harmonized-list-of-fragile-situations>

<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTABOUTUS/IDA/0,,contentMDK:21378540~menuPK:2626968~pagePK:51236175~piPK:437394~theSitePK:73154,00.html>

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
KÖZGAZDÁSZ KÉPZÉS
TÁVOKTATÁSI TAGOZAT
LECKESOROZAT
COPYRIGHT © SZTE GTK 2017/2018

A LECKE TARTALMA, ILLETVE ALKOTÓ ELEMEI ELŐZETES,
ÍRÁSBELI ENGEDÉLY MELLETT HASZNÁLHATÓK FEL.

JELEN TANANYAG
A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEMEN KÉSZÜLT
AZ EURÓPAI UNIÓ TÁMOGATÁSÁVAL.
PROJEKT AZONOSÍTÓ: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

SZÉCHENYI 2020

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE